

VERESS EMŐD

LIBANONI ÚTIJEGYZET 2015 NOVEMBERÉBŐL

■ Sokféle, szétszalazódó benyomást próbálok rögzíteni a libanoni utazás kapcsán. Minden utazás ilyen: ezerféle emberi és kulturális hatás ér. A leírt eredmény: furcsa esszénapló, történeti és kulturális útijegyzet, ennek minden műfaji esendőségével.

A szíriai orosz bombázás miatt módosított légifolyosón repültünk. A Tarom Bukarest–Bejrút járata így elkerülte az orosz bombázó-repülőgépek útvoalát. Az éjszakai érkezés Bejrútba csodálatos: baloldalt feltűnt a kivilágított város – a modern épületek és a szakadékos sziklapart. A gép a híres Galambszikla mellett is elsuhant. Mintha a vízre szállnánk le: a Rafik Hariri reptér leszállópályája rögtön a tengerparton kezdődik. A szűk és lapos tengerparti sáv után rögtön emelkedik is a Libanon-hegység vonulata, a város már a dombok és hegyek oldalába épült, ezért van oly sok meredek utca, sikátor és lépcső.

A reptéren körülbelül száz afrikai fekete nő, kettes sorban, fegyvelmezeten állnak. Fiatalok, vékonyak, de megviseltek, sőt inkább meggyötörtek, mint szépek. Vendégmunkások Libanonban. Fekete nőket gyakran „alkalmaznak” például házimunkára. A modern bejrúti épületekben is van olyan cselédszoba, mint a 19–20. század fordulóján Kolozsváron épült házakban, ahol ellakhat az alacsony fizetségért rendelkezésre álló afrikai háziszolga. Az otthoni léthez képest a fiatal fekete nőknek ez a sors is emelkedés a társadalmi és gazdasági ranglétrán. Megnéztem egy ilyen cselédszobát. A konyhából nyílik, egy apró zuhanyzó, egy priccs és egy ruhásszekrény fér el benne, saját ablaka nincs.

Mobarak Alfréd egykori házána ablakából látszott a tenger. A világoskék-re festett ajtón szép, rézből készített, öreg névtábla állt: Alfred Mobarak. Aki-nek a névtábla készült, az biztosan nincs közöttünk már. Az ablak alatt egy kis utca. Kinéztem az ablakon: két fiatal kopott, viharvert (agyonhasznált) ágymatracot cipel, egyensúlyozzák a fejükön, napszemüvegben és a matrac-hoz hasonlóan kopott pólóban. A matrac egy-két generációt örömben, betegségben, szerelemben kiszolgálhatott. Most sem dobják el: van olyan szegény család, ahol újrafelhasználásra kerülhet.

A szűk sikátorban mesteri technikával leparkolt autók sora, minden kis hely ki van használva.

A macska kiült az ablakba. Fekete-fehér. Nem pöttyös, testének felső része egybefüggő fekete, alsó része pedig egyetlen fehér folt. Nagy termetű, csillogó szőrű, jól tartott háziállat, léptei valósággal koppannak és dobbannak a padlón, amikor hancúroznak. A házban nincs fűtés. Melegíteni egy gázbutélia alapú konvektor hivatott, ha télen annyira hideg lenne. De most, novemberben? Kellemes huszonöt fokos meleg van.

Harangoznak. Háromnegyed 11. Ez Bejrút örmény keresztény negyede. Érdekesség, hogy Libanon lakosságának 40 százaléka keresztény, nagyjából maronita katolikus, illetve kisebbrészt ortodox. A két domináns, de egymással nem túl jó viszonyban levő iszlám irányzathoz, a szunnita és síita valláshoz 27-27 százalék tartozik. Így a Közel-Kelet egyik súlyos konfliktusokat okozó törésvonala, a vallási, különösen kiélezetten jelentkezik.

A 77. maronita katolikus pátriárkát, Bechara Boutros al-Rahi-t 2012-ben Benedek pápa bíborossá nevezte ki. Az 1926-ban Franciaországban elkészült és azóta többször módosított alkotmány Libanont arab országgként határozza meg, de az államszervezetet az alkotmány a muszlim és keresztény egyensúly kialakításának elve mentén próbálja konstituálni. Egyfajta vallási hatalommegosztást érvényesítenek, az alkotmány és a polgárháborút lezáró taifi megállapodás alapján, de a függetlenség kikiáltásáig visszanyúló előzményekkel. E hatalommegosztás szerint az államfő maronita keresztény, a miniszterelnök szunnita muszlim, a parlament elnöke síita muszlim, alelnöke ortodox keresztény.

A politikai válság azonban nagyon is jelen van. A maronita Michel Suleiman elnök mandátuma 2014-ben lejárt, és azóta nem sikerült új államfőt választani. Az alkotmány szerint az államfőt a parlament kétharmados többséggel választja, illetve ha nincs meg a kétharmados többség, akkor második fordulóban az abszolút többség is elegendő az elnök megválasztásához. A gond az, hogy az első fordulóban a kétharmados többséget nem sikerült elérni, a második fordulóban pedig nincs meg a kvórum, azaz éppen valamilyen elégedetlen politikai erő nem vesz részt a szavazáson, így hiányzásukkal döntésképtelenné teszik a parlamentet. Több mint 30 sikertelen második forduló tartottak 2014-ben és 2015-ben. Ez a szám jól jelzi a politikai válság mélységét... (A helyiek szerint viszont a politikai vezetők a közszolgáltató vállalatok profitját gond nélkül el tudják – szintén vallási alapokon – osztani.)

Tíz nap telt el a merénylet óta. 2015. november 12-én a (szunnita) Iszlám „Állam” öngyilkos merénylői robbantották fel magukat Bejrútban, a síita többségű Borj al Brajne negyedben. 43 ember halt meg, és 240 személy szenvedett sérüléseket. Miután az első öngyilkos merénylő felrobbantotta magát, és összefutott a tömeg, egy másik merénylő indult el a tömeg felé. Ezt vette észre a 32 éves Adel Termos, háromgyerekes családapa, és hátulról ráugrott a merénylőre. Ez így kénytelen volt a tervezettnél hamarabb felrobbantani magát, az összesereglett emberektől több mint ötven méterre. Adel Termos nagyon sok ember életét mentette meg. (Egy nappal később került sor a párizsi merényletekre, az Európa-hoz való közelség miatt jóval nagyobb sajtóvisszhanggal.)

A szállásunktól száz méterre volt a hétvégére a forgalom előtt lezárt buliutca. Vasárnap délelőtti kavalkád. Gyerekeket sétáltató szülők, éttermek hosszú, zsbongó sora. Óriási, sörösüveg alakú Heineken reklámléggömb. Zöld Heineken-pólós csajok, a póló rövid, a lányok dereka, köldöke kivillant. Miniszoknyában reklámozták a holland sört. Muszlim negyedekben, innen gyakorlatilag pár száz méter távolságra a nők fejkendőt, hidzsábot vagy akár az arcot is eltakaró nikábot is viseltek, és ott alkoholról már szó sem lehet.

A Heineken léggömbtől kissé távolabb is sört árusítanak, de nem a holland vállalat standardjai szerint. Kiszuperált fürdőkád áll az utcán, megtöltve sörösüvegekkel és jéggel. Ha nincs is összhangban az említett értékesítési standardokkal, látványnak érdekes, és a sör pont olyan finom.

Megkerestük a Nemzeti Múzeumot. Semmi értesítő vagy tájékoztató felirat, a súlyos vasajtók egyszerűen zárva. Libanon függetlenségi napja van ma, november 22-én (1943-ban szabadult fel Libanon a francia mandátum alól). Vagyis a múzeumban ez a vasárnap munkaszüneti nap, ezért volt bezárva. Tervezési hiba. Visszajövünk később. Amúgy a hétfői napot is megadták szabadnapnak, ne csak a múzeum élvezze a nemzeti ünnep előnyét.

Házigazdánk szíriai menekült. A menekültek sokfélék. Mi egy olyan fiatal nőnél lakunk, aki megengedheti magának, hogy Bejrút belvárosában béreljen magának lakást. (A bejrúti lakásbérek pár ezer dollárosak havonta.) Vannak olyan menekültek, akik viszonylag normális életet élhetnek. És vannak olyan menekültek, akik az autópálya mellett felállított nagy sátrakban összezsúfolódva tengődnek. A menekültek közötti osztálytagozódás egyértelmű és hangsúlyos.

Libanont konzuli szempontból a „Fokozott biztonsági kockázatot jelentő célországok és térségek”, egyes régióit pedig a „Nem javasolt utazási célországok és térségek” közé sorolják. Sajnos ebbe a nem javasolt kategóriába tartozik a Bekaa, a Libanon- és az Antilibanon-hegyvonulat között elterülő, mezőgazdaságilag termékeny völgy, utazásunk egyik fő célpontja. Miért akarna az ember idemenni, a síita Hezbollah („Allah Pártja”) központjába? Mert itt van Baalbek.

Baalbek és a Beeka-völgy felé a Bejrút–Damaszkusz útvonalon kell haladni. Egykor Bejrút és Damaszkusz között vasútvonal is vezetett, de ez a libanoni polgárháborúban (1975–1991) elpusztult. Ma már csak térképen ellenőrizhető a pontos nyomvonala. Illetve emlékeztetnek rá a kilőtt állomások, alagutak, és van, ahol a sínpár maradványai is még mindig láthatóak. Sofarban, a bejrútiak kedvelt nyári üdülőjében, ahová a nyári meleg elől a kellemesebb éghajlatú hegyekbe vonultak, állt a Great Hotel of Sofar nevű, kaszinót is üzemeltető luxusszálloda. A polgárháborúban kilőtték, ma is romos állapotban van. Sofartól a szír határ 35 kilométer.

A majdnem két évtizedes polgárháború mérlege 120 000 halott, körülbelül egymillió menekült. A keresztény–muszlim vallási törésvonal mellett Izrael és Szíria beavatkozása is meghatározó elemei voltak a polgárháborúnak, amelyet gyorsan változó szövetségek, baloldali, vallásos és nacionalista mozgalmak labirintusa jellemezett.² Ma a Hezbollah katonái a szíriai polgárháborúban harcolnak, a szintén síita Irán fegyvereseivel együtt Bashar al-Assad elnök oldalán (aki egy síita szektához, az alawitákhoz tartozik).

Erről a damaszkuszi útról az újszövetségi „pálfordulás” jutott eszembe. De az egy másik damaszkuszi út volt, a Jeruzsálemet (és nem Bejrútot) Damaszkusszal összekötő útvonal. A keresztényüldöző Saul az Újszövetség szerint lihegett a dühtől, és halállal fenyegette az Úr tanítványait. Jeruzsálemből Damaszkuszba tartott, amikor megtörtént a pálfordulás: Saulnak megjelent Jézus, és a jelenés hatására Saul a kereszténység követőjévé, Pál apostollá vált, ezért nevezük ezt a megtérést pálfordulásnak. Caravaggio zseniális festményére gondoltam: Saul leesett a lováról, a földön hever, kezeit eksztatikus rohamban tárja szét, látását elveszíti (azt majd Ananiás adja vissza neki Damaszkuszban, amikor elhozza neki Jézus üzenetét). A mi damaszkuszi utunkon nem igazán történik pálfordulás: autók torlódnak, mindegyre lelassul vagy leáll a forgalom, az öreg járgányok vastag füstöt eregetnek, ahogy kínlódnak felfele a hegyen. Aztán a gerincről feltárul a Bekaa-völgy: évente akár há-

romszor termő, csodálatos mezőgazdasági terület. Gyakoriak a katonai ellenőrző pontok.

Az első érdekesség a Bekaa-völgyben Anjar. A mai Anjart a 20. század harmincas éveiben, a francia mandátum idején, a Törökországból menekülő örményeknek alapították. Ezüstműveseiről híres. De itt vannak az Omajjád dinasztiához tartozó I. Walid kalifa által a 8. század elején alapított régi Anjar város romjai. E romok helyreállítása is megkezdődött, de a munkálatok 1975-ben a polgárháború következtében leálltak. A polgárháború után már nem Anjar, hanem Bejrút helyreállítása volt az első és legfontosabb feladat.

A kellemes éghajlatú Anjart a kalifa nyári palotának használta: Damaszkusz, az uralkodói székváros öt óra távolságra volt – lóháton. A szír határ jelenleg innen körülbelül három kilométer, a határ túloldalán az Al-Nuszra Front (Dzsabhat an-Nuszra) iszlamista szervezet által ellenőrzött területek vannak. Turista senki sincs rajtunk kívül, csak mi látogatjuk meg az Omajjád romokat.

Anjar után pedig a tulajdonképpeni úticél: Baalbek. A föníciaiak szentelték itt Baal istennek a templomukat, a görögök Heliopolisznak keresztelték át, majd Caesar vagy Octavianus alatt római kolónia lett. A római korban is virágzó kultikus központ volt. A kereszténység bevezetése előtt folyamatosan építkeztek, Néró, Traianus vagy Septimius Severus is építkezett Baalbekben. Az itteni Jupiter-templom volt a római birodalom valaha épült legnagyobb temploma. Ma is áll hat 22 méter magas oszlopa. Eredetileg oldalt 19-19 oszlop, a négyszög rövidebb oldalain 10-10 oszlop állott. A heliopoliszi Jupiternek sokan megköszönték a segítséget, kis oltárokat állítottak fel az IOMH felirattal és a hálaadó nevével. Jupiter Optimus Maximus Heliopolitanus...

Theodosius 379-ben keresztény bazilikát építtetett, ennek a romjai is azonosíthatóak. A középkorban az arabok a templomegyüttest erőddé alakították. A látogatók száma minimális, talán tízen lézengenek az óriási romvárosban.

Csontváry Kosztká Tivadar 1906-ban festette meg a *Naptemplom Baalbekben* című vásznát, életművének szintézisét. Csontváry kereste a „nagy motívumot”. Így írt erről: „Amint Damaszkusz utcáit járom, s a vidéken is szorgalmasan kutatom a nagy motívumot, előáll görögnek látszó ember s olasz nyelven mondja: Ön uram nemde egy nagy festményhez keresi a motívumot, de ezt Damaszkuszban nem találja, most jövök Baalbekből, ahol a templomot a legszebb világitásban láttam, siessen oda, most van az ideje, a keresett motívumot ott találja. Másnap hajnalban a naptemplommal szemben levő Hotel Victoriában álmomból felriasztott egy fény, mely tűzvörösen húzódott le a magas Libanonról, belángolta a Heliios oszlopaikat aranylehelettel s átkarolta a Bachus, Antonius és Vesta templomait világitó színekkel. Önmagától előállott az 1880-iki kinyilatkoztatás tartalma, vagyis a világ legnagyobb napút plein air motívuma. A motívum, helyesebben a látlat 350 m hosszú volt: ehhez járult a kőbányában fekvő 21 méteres áldozó kő, mely a festményt költőileg kiegészítette, így került Párisba a nagy kristálypalotába, a közönség elébe, s a kritika röviden – ez a munka a világot túlszárnyalta.”³ Csontváry Baalbekképe a „nagy motívumok záróköve”, „a természetben és a történelemben megnyilvánuló rendnek a reprezentánsa” és „festői törekvéseinek szintézise”.⁴ Az óriási, 27,5 négyzetméteres festményt Budapesten, a várban, a nagy Csontváry-kiállítás záróképeként csodálhattam meg utoljára.

Hogy néz ki ma Csontváry helyszíne? A kis cédrust kivágták. A tevék, lovak, szamarak és emberek rég halottak. A romok viszont állnak. Azt a látószöveget, ahonnan Csontváry dolgozhatott, beépítették. A római bánya, ahol a festmény bal oldalán is látható, az épületek alapozásához használt, teljesen ki nem termelt óriási monolit áll, ma is megvan. A monolit méretei impozánsak: súlya ezer tonna, 21 méter hosszú, 4,5 méter széles, 4,2 méter magas, térfogata 397 köbméter. (2014-ben egy új, még nagyobb, de a kitermelésnek jóval korábbi fázisában található kőtömböt is azonosítottak.)

Baalbekben folyamatban van a templomegyüttes restaurálása. Elsősorban a Bacchus-templomon dolgoznak, de a kis Vénusz-templom is fel van állványozva. A Világbank támogatásával folynak ezek a munkálatok. A Bacchus-templomot egyesek Venus-Atargatisnak szentelt épületként tartják nyilván, a szent prostitúció helyszínének. A templom bejáratánál a körbefutó díszítés mindenképpen egyértelmű: a kőbe faragott növényi minták mákot és szőlőt ábrázolnak.

A bánya maradványai és az ókori romváros között fut a zsúfolt főút. Ide, az út mellé épült fel nemrég egy szögesdrótokkal és autóakadályokkal védett síita mecset. Az As-Sayida Khawla mecset kupolája és minaretjei aranyozottak, úgy tükrözik a napfényt, mintha a napkultusz újra megelevenedett volna. A mecsetet az 1990-es években arra a helyre építették, ahova a hagyományok szerint Khawlát, Husszein imám, a próféta unokájának kisgyerekként elhunyt lányát (a próféta ükunokáját) temethették. A romoktól nem messze található a Galilea nevű palesztin menekülttábor is. Nem biztonságos zóna, el kell kerülni. A palesztin táborokat nem úgy kell elképzelni, mint a szír menekültek sátrait, hanem mint egymáshoz tapadó, földszintes, vakolat nélküli épületek sorát, külön utcákkal, üzletekkel: a menekülés helyszínét, amennyire lehetett, otthonná alakították. A palesztin „menekülttáborok” valójában már városnegyedek. Ahogy a menekültlét állandósult, a sátrak helyét tégl- és betonépítmények vették át. Két helyen is láttam Arafat portréját kifüggesztve egy-egy ház falára.

Baalbek után megnéztünk egy eredetileg a jezsuita szerzetesek által alapított borospincét (Château Ksara). Ahogy már említettem, a Beeka-völgy agrár-csoda. A föld termékeny, és csúcsmínőségű borokat is készítenek. Romániába is exportálnak. Borozás után vissza Bejrútba. Az út szélén sok helyen szeméthalmok, a szemétválság folyamatos, nincs megnyugtató megoldás. Sokan egyszerűen kiszállítják Bejrútból a szemetet, és az út mellett leöntik valahol. A szemétválság oka is alapvetően politikai: az érdekelt politikai erők nem tudtak megegyezni e közszolgáltatás menedzsmentjét illetően.

A Beeka-völgyi utunkat követően, rögtön másnap, kedden, november 24-én, a törökök lelőttek egy orosz bombázót, mert állítólag megsértette a török légtérét. A nemzetközi helyzet pillanatok alatt még bonyolultabbá válik. Bejrút háborúhoz és a háború közelségéhez szokott, autódudáktól hangos, kipufogógáz szagú, nyüzsgő élete azonban pörög tovább.

Bejrútban adott ponton megtorpanok. Egy pillantással be lehet fogni Libanon kontrasztjait. Egymás mellett békésen elfér a szunnita főmecset, a Mohammed Al-Amin, a maronita keresztény templom, borkereskedők üzletei, Ferrari márkauzlet két kiállított autócsodával. Mindezek mellett Cara

Delevingne angol szupermodell óriási, mosolygós arcképével reklámoznak valamilyen termékeket. És ragyog a november végi nap, amiért novemberi kolozsvári ködhez szokott szívemet kis irigység önti el. A közelben, a Mártírok terén álló szoborcsoport még mindig viseli a polgárháború nyomait: a bronzot golyók lyuggatták át. A szoborcsoport mellett, a Le Grey ötcsillagos szálloda teraszán megittunk egy kávét.

Kávézás után megvásároltam a libanoni Kötelmi jogi és Szerződési Törvénykönyvet. A francia Polgári törvénykönyv részleges, 1932-ben elfogadott átvétele. A részleges átvételt az magyarázza, hogy a sokvallású, soketnikumú Libanonban a személyekre, az öröklésre, a házasságra, a házasság felbontására vonatkozó rendelkezéseket nem lehetett francia minta szerint átvenni, azt külön, adott közösségekre vonatkozó normák szabályozzák. Libanonnak saját Kereskedelmi Törvénykönyve is van. Libanon a Közel-Kelet Svájca, abban az értelemben, hogy fontos pénzügyi és bankközpont. De a hagyományos gazdaság is él, kis családi műhelyek is vannak. Benéztem egy szabóműhelybe. Erdélyben ezek a műhelyek lassan eltűntek. Ez is olyan veszteség, amelyet nem lehet pótolni.

Bejrútban végre eljutunk a múzeumhoz. Most nyitva van, gyűjteménye csodálatos. A polgárháborúban a műkincseket az alagsorba szállították, és vastag vasbeton fallal védték meg. A túl nagy darabokat, például egy óriási szobrot vaslapokkal rakták körbe, majd utána jöhetett a védelmező vasbeton. A polgárháború után ezeket a vasbeton falakat légkalapáccsal törték szét, hogy újra be lehessen a múzeumot rendezni. Az épület külső falain a golyónyomok még emlékeztetnek a háborúra. De nemcsak ez. A „jó pásztor” allegóriáját ábrázoló gyönyörű mozaikot gránáttalálat érte, és a mozaik bal alsó sarkában jökorra lyuk éktelenkedik. A gyűjtemény egy része is megsérült, egy tárolóban összeolvadt és összeégett múzeumi tárgyak láthatók, emlékeztetőnek.

Bejrútban a polgárháború nyomait nagymértékben sikerült felszámolni. De azért akadnak még bőven romos, kilőtt épületek.

A keresztény negyedekben már most, novemberben fel vannak díszítve a karácsonyfák, az utcán, az üzletek előtt (bizonyára kínai készítésű) műanyag Mikulás-szobrok, a globális piac termékei.

Libanon, mint a Közel-Kelet egésze, kulturális, gazdasági, vallási, természeti törésvonalak által szabdalta ország. Kontrasztjait a hegyek is kiemelik. Bejrútban például áprilisban már rég nyári meleg van, de a Libanon (jelentése: fehér hegy) közeli csúcsai még havasak. Libanon a Közel-Kelet minden ellentmondását magában hordozza. És ezek az ellentmondásoknak a kockázata jelentős.

■ JEGYZETEK

1. Peter Mansfield: *O istorie a Orientului Mijlociu*. Revizuită și actualizată de Nicolas Pelham. Humanitas, Buc., 2015. 216.
2. Robert Fisk: *Pity the Nation: Lebanon at War*. Third edition. Oxford University Press, Oxford, 2001.
3. Németh Lajos: *Baalbek*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp., 1980. 12.
4. Uo. 58.